

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สาเหตุของการเจ็บป่วยและการตายในลำดับต้นๆ ของประเทศไทยเป็นโรคที่เกิดจากพฤติกรรมและสามารถป้องกันได้ทั้งกลุ่มโรคติดต่อและไม่ติดต่อ โรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม การเจ็บป่วยเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น เนื่องจากการขาดการบริหารจัดการที่ดี การบริการพยาบาลเป็นลักษณะการตั้งรับ ให้การดูแลการเจ็บป่วยและหลังการเจ็บป่วยซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ปัญหาสุขภาพทำให้ประชาชนด้วยคุณภาพส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาสุขภาพจะต้องพัฒนาแบบองค์รวม และใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุก เน้นการสร้างสุขภาพหรือส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งองค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการเพิ่มความสามารถของคนและชุมชน ในการควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาพของคนให้ดีขึ้น สามารถจะเปลี่ยนแปลงหรือปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และร่วมสร้างสรรค์สังคมเพื่อการมีสุขภาพดี โดยมีกลุ่มกิจกรรม 5 ประการ คือ 1) การสร้างนโยบายสุขภาพ 2) การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ 3) การสร้างความเข้มแข็งในชุมชน 4) การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และ 5) การปรับเปลี่ยนระบบสุขภาพ (O'Conor & Parker, 1995)

กระทรวงสาธารณสุข (2542) ได้นำกลยุทธ์หรือกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลกมาประยุกต์ใช้ดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ ทั้งในโรงพยาบาลและชุมชน โดยกำหนดให้ดำเนินการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพในสถานที่ทำงาน และชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้การส่งเสริมสุขภาพเป็นกลวิธีที่ยอมรับกันทั่วโลกว่าเป็นการทำให้บรรลุเป้าหมายการมีสุขภาพดีและต้นทุนต่ำ (good health at low cost) แต่การทำให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ และให้ความสำคัญกับการสร้างสุขภาพมากกว่าซ่อมสุขภาพ ต้องอาศัยบุคลากรสาธารณสุข ส่งเสริมสนับสนุนพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องของประชาชน และสร้างความตระหนักของการมีสุขภาพดีว่ามีโฮอยู่ทั้งที่โรงพยาบาล แต่อยู่ที่บุคคล ครอบครัว และชุมชนที่อาศัยเป็นสำคัญ (ประเวศ, 2541)

พยาบาลเป็นบุคลากรในทีมสุขภาพที่สังคมไทยยอมรับว่า มีความใกล้ชิดผู้รับบริการมากที่สุดทั้งในคลินิกและชุมชน ทำให้เกิดการตัดสินใจคุณภาพการบริการสุขภาพจากคุณภาพการพยาบาลที่ได้รับ (ฟาริดา, 2542) นอกจากนี้พยาบาลสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพได้ตลอดเวลา ได้แก่การสอน แนะนำ ให้การปรึกษาแก่บุคคล ครอบครัวและชุมชน การให้ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่เพียงพอแก่การตัดสินใจที่ถูกต้อง ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพด้วยตัวเอง รวมทั้งการศึกษาวิจัยและการประสานงานกับบุคลากร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สิรินาถสงวนทรัพย์ เรมवल นันทศุกวัฒน์ และรัตนาวดี ขอนตะวัน, 2543) ได้ศึกษาการปฏิบัติของพยาบาลวิชาชีพเพื่อสนับสนุนการเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพของโรงพยาบาลพิจิตรพบว่า การ

สนับสนุนอยู่ในระดับปานกลาง มีปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ บุคลากรไม่เข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และด้านการบริหารจัดการ ขาดโอกาสในการประสานงานกับองค์กรในชุมชน จากที่กล่าวมาหากผู้บริหารการพยาบาลทุกระดับ สามารถแสดงศักยภาพตามบทบาทในการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม ย่อมจะส่งผลทั้งองค์กร วิชาชีพและประชาชน ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าทางวิชาชีพ และประชาชนได้รับการบริการที่เป็นองค์รวม แต่การบริการส่งเสริมสุขภาพนั้นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี ตั้งแต่ การวางแผน การจัดองค์การ การพัฒนาบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการควบคุม ผู้บริหารการพยาบาลซึ่งเป็นผู้นำในองค์การจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อบทบาทด้านการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพร่วมกับการบริการพยาบาลในคลินิกและชุมชน กล่าวได้ว่า เป็นการพัฒนาระบบบริการที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสุขภาพมากกว่าการซ่อมสุขภาพหรือการรักษา ที่มีผลกระทบต่อการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ จำเป็นต้องปรับบทบาทผู้บริหารการพยาบาลให้เหมาะสมกับนโยบายและสถานการณ์ โดยผู้บริหารการพยาบาลต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนให้สอดคล้องกับแผนและปฏิบัติหน้าที่ด้านการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้มีประสิทธิภาพต่อไป ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องนี้ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดภาระงานของผู้บริหารการพยาบาล และใช้ประกอบการศึกษาในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ด้านการจัดการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของผู้บริหารการพยาบาลทั้งในคลินิกและชุมชน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ด้านการจัดการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของผู้บริหารการพยาบาลทั้งในคลินิกและชุมชน

คำถามวิจัย

1. บทบาทหน้าที่ด้านการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้บริหารการพยาบาลทั้งในคลินิกและชุมชนมีบทบาทหลักอะไรบ้าง กิจกรรมย่อยของแต่ละบทบาทมีอะไรบ้าง
2. ผู้บริหารการพยาบาลมีกี่ระดับ บทบาทหน้าที่และกิจกรรมในการบริหารเพื่อส่งเสริมสุขภาพเหมือนกันหรือไม่
3. การรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารระดับต้นเป็นอย่างไร
4. การรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูงเป็นอย่างไร
5. การรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารระดับต้น แตกต่างจากผู้บริหารระดับสูงหรือไม่

กรอบแนวคิด

พยาบาลวิชาชีพเมื่อเข้าสู่ตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล ผู้ตรวจการ หัวหน้าหอผู้ป่วย หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชน (หัวหน้าหน่วยบริการปฐมภูมิ) จะรับรู้บทบาทของตนที่หน่วยงานมอบหมายให้และจะปฏิบัติกิจกรรมในบทบาทที่ได้รับมอบหมาย

การรับรู้บทบาทในตำแหน่ง → การปฏิบัติกิจกรรมหน้าที่ในบทบาท

การรับรู้บทบาทเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารรับรู้จากประสบการณ์หรือการเข้ารับการอบรมและจะปฏิบัติกิจกรรมซึ่งเป็นหน้าที่ตามบทบาทจริงของตนในหน่วยงาน

ขอบเขตของการวิจัย

ทำการศึกษาในผู้บริหารการพยาบาล ระดับหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล ผู้ตรวจการ หัวหน้าหอผู้ป่วย และหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนหรือหัวหน้าหน่วยบริการปฐมภูมิ (PCU) ในบทบาทการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพตามนโยบายของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

นิยามศัพท์

ผู้บริหารการพยาบาล หมายถึง พยาบาลที่เป็นผู้บริหารในระดับหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล ผู้ตรวจการ หัวหน้าหอผู้ป่วย และหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชน (หัวหน้าหน่วยบริการปฐมภูมิ)

ผู้บริหารระดับสูง หมายถึง พยาบาลที่เป็นหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล ผู้ตรวจการ ผู้บริหารระดับนี้ กระทรวงสาธารณสุขจัดอยู่ในระดับกลาง เพราะมิได้เป็นผู้บริหารสูงสุดของโรงพยาบาล แต่เป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์การพยาบาล การวิจัยครั้งนี้จึงขอใช้ “ผู้บริหารระดับสูง”

ผู้บริหารระดับต้น หมายถึง พยาบาลที่เป็นหัวหน้าหอผู้ป่วย หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชน หรือหัวหน้าหน่วยบริการปฐมภูมิ

บทบาทหน้าที่ด้านการจัดการ หมายถึง การแสดงออกด้านการจัดการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา

การรับรู้บทบาทหน้าที่ หมายถึง การเข้าใจและให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามบทบาทผู้บริหารที่ได้รับมอบหมาย

การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ หมายถึง กิจกรรมที่ได้กระทำหรือการปฏิบัติตามหน้าที่ในบทบาทของผู้บริหาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดภาระงานด้านการจัดการเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้บริหารการพยาบาล เพื่อให้การบริการส่งเสริมสุขภาพประสบผลสำเร็จ
2. เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับการจัดการส่งเสริมสุขภาพในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์